

بررسی و تحلیل رمان هنر از دست دادن (اثر آلیس زنیتر)

سیده یاسمین سجادی^۱

چکیده

رمان «هنر از دست دادن» اثر مهم آلیس زنیتر، نویسنده فرانسوی است. این اثر در فرانسه مورد توجه قرار گرفته شده و بین منتخبین نهایی جایزه گنکور، همچنین برنده جایزه گنکور ادبی دبیرستان سال ۲۰۱۷ شده است. این اثر بین منتقدین به عنوان قصه‌ای درباره تبعید معرفی شده است، زنیتر در این اثر سرنوشت سه نسل از یک خانواده را روایت می‌کند که سرنوشت آن‌ها از الجزایر آغاز می‌شود و به فرانسه می‌رسد، سرانجام با مواجهه با حقیقت و سفر به الجزایر خاتمه می‌یابد. قصه‌ای که از یک سکوت شکل می‌گیرد. سکوتی که با یک پرسش تداوم می‌یابد. هارکی‌ها که بوده‌اند؟، نویسنده با این اثر سکوت را می‌شکند و از پیش‌داوری‌هایی پرده‌برداری می‌کند که درباره قوم هارکی‌ها وجود دارد، و آن‌ها را بازبینی می‌کند. نویسنده از ناگفته‌های جنگی به دست فراموشی و بی‌توجهی سپرده شده در یک خانواده جنگ‌زده سخن به میان می‌آورد. در نهایت این اثر بازگوکننده روایت‌های تاریخی است و از خواننده می‌خواهد سکوت را در برابر پرسش‌های مهم ادامه نهد و برای رسیدن به حقایق کوشش کند و تاریخ را مورد بازبینی قرار دهد.

۱. مقدمه

با این‌که نیم قرن از توافق‌نامه اوپان^۱ و پایان جنگ‌های الجزایر و فرانسه می‌گذرد این جنگ‌ها هنوز در دنیای ادبیات و ذهن مردمان این دو کشور (به ویژه الجزایر) به فراموشی سپرده نشده است. در سال ۲۰۱۷ چندین رمان بین منتخبین جایزه گنکور مشاهده می‌شود که به بررسی جنگ‌های الجزایر و فرانسه و رویدادهای ناشی از آن پرداخته شده است. بین این آثار می‌توان «گرگی برای انسان» اثر بریجیت ژیقو، «گنجینه‌های ما» اثر کاتر ادیمی و «هنر از دست دادن» آلیس زنیتر اشاره کرد. کتاب هنر از دست دادن^۲ پنجمین اثر نویسنده فرانسوی آلیس زنیتر است. زنیتر ۳۱ ساله در الانسون فرانسه از مادری فرانسوی و پدری الجزایری متولد شد. می‌توان بیان داشت که زنیتر در این اثر داستان زندگی خود را روایت می‌کند. زنیتر در مصاحبه‌ای با شبکه فرانس ۲۴ گفته است «چند سالی می‌شد که به این فکر افتاده بودم که یک روز این سکوتی را که به من ارث رسیده است بشکنم، سکوتی که همیشه باعث می‌شد من ندانم چرا خانواده من تصمیم گرفته‌اند به فرانسه مهاجرت کنند» [۱].

۲. معرفی نویسنده

آلیس زنیتر متولد سال ۱۹۸۶ در کشور فرانسه است. او در شهر شامفلور^۳ و در یک خانواده مهاجر بزرگ شد و تا سن ۱۷ سالگی در آنجا ماند. تحصیلات خود را در شهر الانسون به پایان رسانید و تحصیلات عالی خود را سال ۲۰۰۶ در مدرسه عالی «اکول نرمال سوپریور» به اتمام رسانید. سال ۲۰۱۳ در دانشگاه سوربون جدید به تدریس پرداخت و برای مدتی نیز مدرس زبان فرانسه در کشور مجارستان بود و چند سالی را نیز در این کشور زندگی کرد. همچنین او در مجارستان کارگردان تئاتر

۱. توافقی که حاصل مذاکرات محرمانه فرانسه و الجزایر در منطقه اوپان فرانسه، بر مسئله استقلال‌طلبی

الجزایر صورت گرفت و به موجب این قرار داد جنگ‌های الجزایر پس از هفت سال خاتمه یافت.

2. l'art de perdre (the art of losing)

3. champfleure

آرپاد شیلینگ^۱ و کارآموز کارگردانی تئاتر کریتاکور^۲ بود. او برنده جایزه گنکور دبیرستان سال ۲۰۱۷ برای پنجمین اثر خود با نام *هنر از دست دادن* است [۲]. آلیس زنیتر اولین رمان خود را سال ۲۰۰۳ در سن ۱۶ سالگی با عنوان «دو منهای یک می‌شود صفر» منتشر کرد و سپس هفت سال بعد، سال ۲۰۱۰، دومین رمان را با عنوان «تا آغوش ما» منتشر کرد که به زبان انگلیسی ترجمه شد و برنده جایزه ادبی پورتدوره و لورانس تران شد. سپس رمان «یکشنبه تاریک» (۲۰۱۳)، «درست قبل از فراموشی» (۲۰۱۵) و «هنر از دست دادن» (۲۰۱۷) را نوشت که هر کدام برنده جوایز گوناگونی شدند، آخرین رمان او بین منتخبین نهایی جایزه گنکور ۲۰۱۷ قرار گرفت. او لقب پدیده جدید ادبیات فرانسه را از آن خود کرده است [۳] و انتظار می‌رود که سرسخت‌ترین رقیب برای نسل جدید نویسندگان فرانسوی باشد. در مقاله پیش‌رو به بررسی آخرین اثر این نویسنده پرداخته شده است.

۳. خلاصه اثر

این اثر داستانی از سه نسل یک خانواده است. نسل اول، داستان زندگی مردی به نام علی است. مردی که تا پیش از جنگ‌های فرانسه و الجزایر قدرتمند و مالک مزارع زیتون است و درکشور خود، الجزایر زندگی می‌کند. علی در طول جنگ جهانی دوم در ارتش فرانسه جنگیده است. خود را عضوی از این ارتش می‌داند و مدال‌های افتخار دریافت کرده است. از سوی دیگر در نبرد فرانسه و الجزایر مقابل ارتش الجزایر برمی‌خیزد و از این‌رو پس از پایان جنگ مجبور به فرار از کشورش و ترک دارایی‌های خود می‌شود [۴].

نسل دوم، به تلاش‌های علی برای ورود به جامعه فرانسوی و پذیرفته شدن خود و خانواده‌اش در این جامعه و همچنین تداوم زندگی این خانواده در فرانسه می‌پردازد. تمرکز این بخش بر بزرگ شدن یک کودک الجزایری (فرزند علی) است که ناگهان وارد محیطی متفاوت می‌شود و به ناچار می‌کوشد خود را با محیط جدید

1. Arpad Schilling

2. Kreatakor

هماهنگ کند. در این روند تطبیق با پدرش دچار مشکل و بحران می‌شود. در این بخش شاهد از بین رفتن جایگاه والدین و اقتدار پدر خانواده هستیم و درمی‌یابیم که فرزند برخلاف سنت‌های خانواده‌های الجزایری عمل می‌کند و حتی قوانین اسلامی را نیز به دست فراموشی می‌سپارد. پدر (علی) نیز خود را در سکوتی مطلق زندانی می‌کند و هرگز از گذشته و دلایل مهاجرتشان برای فرزندانش سخنی به میان نمی‌آورد [۴].

نسل سوم، نعیمه دختر حمید و پرسشگر اصلی این داستان و اثر است. او در پاریس زندگی شادی دارد. زنی جوان و مستقل است. او خود را در جامعه فرانسه آزاد می‌بیند. در فرانسه چشم به جهان گشوده و در همان‌جا بزرگ شده است، اما نعیمه همواره با این نگاه مواجه بوده که یک مهاجر الجزایری با جبر اجتماعی حاکم بر او است. نعیمه بیانگر مشکلات و بحران‌هایی است که یک فرد حتی به عنوان نسل سوم از یک خانواده جنگ‌زده و مهاجر با آن‌ها مواجه است. نعیمه نشانگر تضاد است. تضادی بین خون الجزایری که در رگ‌هایش جاری است و تابعیت فرانسوی که در شناسنامه‌اش وجود دارد. در تضاد بین گذشته، حال و همچنین تصمیم برای آینده است. گذشته‌ای که همه اعضای خانواده در تلاش هستند آن را کامل به دست فراموشی بسپارند. در حالی که همین گذشته نعیمه را به سوی سفری به الجزایر سوق می‌دهد. سفری که هدف از آن فهم و درک اصالت الجزایری نعیمه و خانواده‌اش است و سرانجام سفری که به کشف گذشته خانوادگی و همچنین شناخت بیشتر الجزایر منجر می‌شود [۴].

۴. تحلیل تاریخی اثر و واکنش‌های مهم به آن

زنیتر در این رمان بسیار زیبا که پر از احساسات و عواطف انسانی است، جستجوی هویت و درک اصالت انسانی را ارائه می‌دهد. حدود پنجاه سال پس از جنگ‌های الجزایر و توافق اوپان، این نویسنده شروع به نوشتن اثری برگرفته از آن دوران و به

تصویر کشیدن سرنوشت خانواده‌های هارکی^۱ می‌کند. مرکز و طرح اصلی این داستان تاریخی و هویتی محسورکننده با طرح پرسشی در ذهن یک دختر الجزایری‌الاصل درباره گذشته خانوادگی و هویت اصلی او شکل گرفته شده است. این اثر بیانگر برخورد و ارتباط چالش‌برانگیز فرانسه و الجزایر از سال ۱۹۳۰ تاکنون است.

این کتاب در فرانسه مورد توجه بسیار قرار گرفته و برنده جوایز ادبی مهمی از جمله جایزه گنکور ادبی دبیرستان سال ۲۰۱۷ شده است. موضوع اصلی این کتاب تقابل فرهنگ‌هاست. این اثر سرگذشت خانواده‌ای الجزایری و روایت مهاجرت آن‌ها به فرانسه است. مهاجرت یکی از دلایل اصلی مورد توجه قرار گرفتن این اثر است که امروزه نیز در دنیا اهمیت بسیاری دارد. امروزه نیز افراد بسیاری از کشورهای خود به دلیل جنگ به اروپا مهاجرت می‌کنند و مشکلات فراوانی با فرهنگ کشور مقصد و همچنین بحران نسبت به گذشته خود دارند. این اثر به ما هشدار می‌دهد که حتی با تغییرات نسلی نیز این بحران‌ها نه تنها خاتمه نمی‌یابند که پیچیده‌تر نیز می‌شوند.

نعیمه دختری با ملیت فرانسوی که در خانواده‌ای الجزایری به دنیا آمده است. پدر بزرگ او از سال‌های بسیار دور گذشته به فرانسه مهاجرت کرده است. نعیمه متولد نسل سوم این خانواده مهاجر است که هیچ چیز از گذشته خود و خانواده اش و اصالت آن‌ها نمی‌داند. اگرچه او همیشه در گوشه ذهنش یک پرسش بی‌پاسخ درباره گذشته دارد، اما این ناآگاهی او از گذشته تا سن ۲۹ سالگی بی‌اهمیتی بوده و هیچ‌گاه مهم نبوده که چرا کسی درباره گذشته خانواده با او سخنی نمی‌گوید.

پس از حملات تروریستی ۲۰۱۵ در فرانسه و موج ناشی از آن که به راه می‌افتد، مسئله هویت و اصالت برای نعیمه بسیار مهم می‌شود. نعیمه با خود فکر می‌کند اگر یکبار در یکی از این حملات تروریستی کشته شود و کسی از خانواده‌اش هویت او

---

۱. هارکی به الجزایری‌هایی گفته می‌شود که زمان جنگ‌های داخلی الجزایر برای استقلال‌طلبی در ارتش فرانسه مشغول به جنگ علیه استقلال‌طلب‌ها شدند و از این‌رو از نظر الجزایری‌ها خائن محسوب می‌شوند.

را تشخیص ندهد آیا دولت فرانسه او را یک فرانسوی قربانی شده به شمار می‌آورد یا انکان دارد به اشتباه او را تروریست و مقصر این حملات قلمداد کند.

۵. بررسی و تحلیل اثر

علی پدر بزرگ نعیمه مردی قدرتمند و ثروتمند در الجزایر قدیم بوده که مالک زمین‌های زیتون بسیاری بوده است. علی در جریان جنگ‌های استقلال الجزایر به نفع نیروهای فرانسه می‌جنگد و از این‌رو در کشور خودش خائن و مجبور به ترک کشورش الجزایر می‌شود و به فرانسه مهاجرت می‌کند. پدر بزرگ نعیمه یعنی علی، پیش از این‌که بتواند حرفی از گذشته به نعیمه بزند چشم از دنیا می‌بندد و می‌میرد. یما مادر بزرگ نعیمه زنی وفادار به خانواده‌اش بوده که تنها به زبان عربی صحبت می‌کند و نمی‌تواند با نعیمه که هیچ درکی از زبان عربی ندارد هم‌کلام شود. حمید پدر نعیمه نیز ترجیح می‌دهد درباره خاطرات کودکی‌اش سکوت اختیار کند، چرا که در جریان مهاجرت و بزرگ شدن حمید در یک کشور آزاد (فرانسه) دیگر سنت‌های اسلامی و خانوادگی‌اش را از یاد برده و با پدرش علی در آغاز جوانی با مشکلات زیادی روبه‌رو بوده است.

براساس گفته زنیتر، او این کتاب را با الهام از نقل قولی از هومر می‌نویسد [۵]:
 «بدبختی‌های انسان اتفاق می‌افتند، تا آن‌ها را با آواز و صدای بلند بخواند».
 تا پیش از اثر زنیتر کسی از هارکی‌ها و مشکلاتی که پشت سر گذاشته‌اند چیز زیادی نخوانده و ننوشته بود. این اثر می‌تواند کتابی مستند و تاریخی نیز باشد، همچنین دارای یک سبک رومانسک و لطیف است. نخستین صفحات کتاب با پیش‌گفتار و معرفی کوتاهی از شخصیت کلیدی رمان یعنی نعیمه و شرح حال او آغاز می‌شود. در ادامه کتاب به سه بخش تقسیم می‌شود که به ترتیب به زندگی علی (پدر بزرگ نعیمه)، حمید (پدر نعیمه) و سپس خود نعیمه پرداخته می‌شود.

۱-۱- بخش اول

علی روستایی زاده‌ای است که در یک خانواده فقیر به دنیا آمده است. او فرزند اول خانواده است و پس از مرگ پدرش بار زندگی را به دوش می‌کشد. او با تلاش و خوش‌شانسی، کم‌کم به جمع‌آوری ثروت می‌پردازد و در مدت کوتاهی یکی از ثروتمندترین افراد دهکده می‌شود که مورد احترام همه مردم دهکده قرار می‌گیرد. علی با سومین همسر خود و بچه‌هایش در آرامش زندگی می‌کنند، ولی طولی نمی‌کشد که جنگ‌های استقلال الجزایر به دهکده آن‌ها نیز کشیده می‌شود. علی تصمیم می‌گیرد که به ارتش فرانسه بپیوندد. او پیش خودش فکر می‌کند که آدمی دست به جنگ نمی‌زند، مگر این‌که مطمئن باشد در آن جنگ پیروز می‌شود. این تصمیمی است که عواقب زیادی برای علی و خانواده‌اش به همراه دارد و آن‌ها را مجبور به ترک الجزایر و پناهندگی در فرانسه می‌کند. علی و خانواده‌اش تمام زندگی خود را رها کرده و به فرانسه می‌روند. جایی که داستان دیگری در انتظار آن‌هاست. آن‌ها به سختی به فرانسه می‌رسند. فرانسه‌ای که هیچ شناختی از آن ندارند و مجبور می‌شوند یک سال در کمپ مهاجرین ریوسالت^۱ ساکن شوند که پذیرای مهاجرین اسپانیایی، یهودی و مردم ویشی^۲ نیز است. پس از گذراندن یک سال سخت و پر آشوب، علی موفق به یافتن شغلی در یک کارخانه شده و خانواده‌اش را در یک شهرک سطح پایین در شهر اورن^۳ ساکن می‌کند.

حمید، پسر بزرگ علی، دوران نوجوانی خود را در فرانسه پشت سر می‌گذارد. حمید که پیش از این حوادث پدرش را مردی قوی و با نفوذ می‌دانست، اکنون تصویر دیگری از پدرش در ذهن او نقش می‌بندد. پدری که مجبور است کارهای سطح پایین و هر روز کارهای تکراری در کارخانه را انجام دهد و زیر دست رؤسای آن‌جا باشد و از دستورات آن‌ها پیروی کند. مردی که در الجزایر مالک باغ‌های زیتون بود، اکنون

1. Rivesaltes

۲. دولت ویشی به حکومت فرانسه در زمان بین ۱۹۴۰ (شکست از آلمان نازی) و ۱۹۴۴ (آزادسازی

فرانسه توسط متفقین و نیروهای مقاومت) گفته می‌شود.

3. orne

باید در آپارتمانی کوچک و در محله‌ای سطح پایین زندگی کند. علی هیچ حرفی از الجزایر و اتفاقاتی که پشت سر گذاشته است را برای بچه‌هایش بازگو نمی‌کند. او همواره این پرسش فرزندان را مبنی بر این‌که چرا به فرانسه آمده‌اند با شرمساری بی‌پاسخ می‌گذارد؛ چرا که آن‌ها هارکی هستند و در کشور خودشان خائن به شمار می‌آیند.

۲-۱- بخش دوم

در بخش دوم این کتاب به بررسی زندگی حمید و چگونگی بزرگ شدن و انطباق او با فرهنگ فرانسوی پرداخته می‌شود. زنیتر در این بخش به تقابل میان فرهنگ‌ها، فاصله بین نسل‌ها و تغییر عقاید انسان‌ها در این خانواده می‌پردازد. در این بخش فاصله گرفتن عقاید حمید با پدرش علی و اختلاف با او در نتیجه ارتباط با فرهنگ فرانسوی به خوبی نشان داده می‌شود. برای نمونه در بخشی از این اثر زنیتر به خوبی شرم و ناراحتی حمید نسبت به شغل پدرش در مقایسه با شغل پدرهای دوستان هم‌سنش را به تصویر می‌کشد. همچنین در این بخش فراموشی زبان مادری این خانواده در مواجهه با یک کشور بیگانه را شاهد هستیم. حمید برای یادگیری زبان فرانسه کم‌کم زبان مادری خود را از یاد می‌برد و ترجیح می‌دهد همواره با زبان فرانسوی سخن بگوید که به سرعت آن را یاد می‌گیرد. علی همیشه به فرزندان اصرار می‌ورزد که به خوبی درس بخوانند تا زندگی خیلی بهتری از آن‌چه که دارند برای خود رقم بزنند. با این حال همواره حمید در گوشه ذهنش این پرسش را حمل می‌کند که پدرش چه خطایی در کشورش کرده است که به دلیل آن باید کشور خودشان را رها کرده و به فرانسه بیایند و با شرایط سخت زندگی کنند. این پرسش بزرگ و بی‌پاسخ از سوی پدرش و همچنین اختلافات ایجاد شده فرهنگی و عقیدتی بین حمید و علی باعث به وجود آمدن شکافی عمیقی بین این دو نسل و در نهایت منجر به فراموشی سپرده شدن کشورشان الجزایر توسط حمید و فاصله گرفتن پسر از پدر شود.

۱-۳- بخش سوم

نویسنده در بخش سوم و آخر کتاب به بررسی دو مسئله جستجوی هویت و اصالت، بازیابی مام وطن یعنی الجزایر می‌پردازد. این در حالی است که هیچ یک از اعضای خانواده تمایلی به سخن گفتن در این موارد ندارند و شخصیت اصلی داستان از طرف خانواده با این سد محکم روبه‌رو است. در این بخش دوباره به زندگی نعیمه پرداخته می‌شود که خود نیز یک هارکی به محسوب می‌شود. نعیمه در یک گالری هنری در پاریس مشغول به کار، در درون علاقه‌مند به تحقیق درباره اصالت خود، خانواده و کشورش است. نعیمه تمام آنچه را که از لقب هارکی به او نیز اطلاق می‌شود را می‌تواند در فرهنگ واژگان پیدا کند. هارکی یعنی کسی که عضو گروه هارکی باشد. آگاهی از اصالت خانواده و همچنین دلیل مهاجرت خانواده و کنجکاوی‌های خود نعیمه سبب می‌شود تحقیقاتی را ابتدا از اینترنت آغاز کند و در پی پاسخ به این پرسش بزرگ خانواده باشد که چند نسل آن را بی پاسخ رها کرده بودند. در نهایت نعیمه با سفر به الجزایر و روستای پدربزرگش به تجسم دوباره تاریخ خانواده و گذشته آن‌ها می‌پردازد.

۲. نتیجه‌گیری و تحلیل نهایی از اثر

خود زنیتر در این باره می‌گوید: «این کتاب بیش از این‌که به مسئله هارکی‌ها بپردازد بیانگر سکوت درباره حقایقی است که امکان دارد از نسلی به نسل دیگر انتقال یابد» [۶].

این کتاب نشان می‌دهد که هویت فردی تنها با شناخت ریشه‌های فرد شکل نمی‌گیرد. بلکه برای شناخت هویت باید تلاش کرد و فراتر از آنچه که به ما گفته می‌شود یا نمی‌شود فراتر رفت. در بخش دوم این کتاب به جمله‌ای برمی‌خوریم که می‌گوید: «یک کشور با خون و ژن به ما منتقل نمی‌شود، بلکه با واژگان و سخنانی که ما درباره آن می‌شنویم به ما منتقل می‌شود»؛ زنیتر در جایی بیان می‌کند که «من انتظار ندارم که خواننده با آنچه که در این رمان نوشته‌ام موافق باشد و اصلاً

نمی‌خواهم بگویم که شخصیت‌ها حق دارند، اما انتظار دارم هرکس خود را جای شخصیت‌ها بگذارد و از نقطه نظر آن‌ها تصمیم‌گیری کند و الجزایر را بشناسد». در این اثر نویسنده تلاش می‌کند نظر خود را بر داستان سوار نکند، جز در مواردی که به خواننده نشانه‌هایی بدهد تا بهتر نوشته‌اش را درک کنند. نویسنده کوشش می‌کند به خط فکری خواننده کمک کند تا در راه درست قرار گیرد و حتی گاهی برای نشان دادن تردید و نامطمئنی سخنی از خود را وارد داستان کند. به جرأت می‌توان گفت که نویسنده این اثر موفق شده است که مسائل مهم و اجتماعی تاریخی را بدون کاهش از بار ادبی داستان بیان کند و خواننده را چنان با داستان و شخصیت‌های آن درگیر کند که تا پایان برای کشف حقایق، اثر را همراهی کند و در پایان با دل‌تنگی کتاب را ببندد.

با خواندن این اثر می‌توان درک کرد که سکوت از گذشته و ناگفته‌هایی که در یک خانواده، یک نسل و یا یک ملت که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود، برای همیشه پنهان نمی‌ماند و یک روز هویدا می‌شود. این اثر تحسین شده از نقطه نظر تاریخی و ادبی در فرانسه بوده و شایستگی این را دارد که در ایران نیز ترجمه شود و در اختیار علاقه‌مندان به کتاب و ادبیات قرار گیرد. اثری که می‌تواند هر ایرانی را به بازخوانی هویت خانواده‌اش، نسل و ملتش دعوت کند.

منابع

- <http://www.france24.com/fr/20171104-alice-zeniter-art-perdre-guerre-algerie-prix-litterature-exil-harkis>
- https://fr.wikipedia.org/wiki/Alice_Zeniter
- <https://youtu.be/uoDWhEa65RY> / Alice Zeniter, le nouveau phénomène de la littérature
- Zeniter, A. (2017). *art de perdre*, flamarion: paris.
- <https://www.lci.fr/livre/pourquoi-il-faut-lire-l-art-de-perdre-de-alice-zeniter-goncourt-des-lyceens-2018-2069275.html>
- <https://youtu.be/0E07LY1JeDE> / L'art de perdre, d'Alice Zeniter.